

IRODALOM.

- A Jövő Útjain*, VII–IX. évfolyam.
A Mi Lapunk évfolyamai.
A Sarló jegyében, Pozsony, 1931.
Ballai Károly: A magyar gyermek, Bp., 1930.
Borka Géza dr.: Gondolatok a kisebbségi magyar ifjúságról, Tábortűz, IV. évf. 5.
Andre Chamson: L'homme contre l'histoire Paris, Grasset, 1927.
Darvas János: Hegyország hangja, Kazinczy Könyvtár, Pozsony, 1934.
Dobossy László: A szlovenszkói magyar diák hivatása, A Mi Lapunk, VI.
 –: Az önképzőkörök megújhódása, A Mi Lapunk, VIII.
 –: A modern nevelés szociológiája, Korunk, VII. 7–8.
Farkas Gyula: Vörösmarty az ember, Berlin, 1924.
Győri Dezső: Új arcú magyarok, Berlin, 1927.
J. Ehrhardt: Strassen ohne Ende, Berlin, 1932.
Horváth Ferenc: Új március ifjúság, A Mi Lapunk, X. 3.
Indulás, 1933. évf.
Jócsik Lajos: A szlovenszkói magyar középosztály, Korunk, VIII.
Karácsonyi Sándor: Munkaközösség – életközösség, A Jövő Útjain, 1934.
Kemény Gábor: Egy csehszlovákiai önképzőkör társadalmi munkája, A Jövő Útjain, VII. 1.
Keszler-Balogh Edgár: Elhalt-e a magyar szó Pozsonyban? Magyar Ujság, 1934. VIII. 19.
 –: A csata felé. A Mi Lapunk, VIII. 1.
Elsa Köhler: Entwicklungemässer Schaffensunterricht, Wien. 1932.
Krammer Jenő: A szlovenszkói magyar ifjúsági folyóiratok. Magyar Figyelő, 3. sz.
Krammer-Szerényi-Szalatnai: A serdülőkor problémái, Pozsony, 1932.
Középiskolások, ahogy ők látják helyzetüket, Losonc, 1932.
Limbacher Rezső: Önképzőkörök, A Mi Lapunk, VII. 10.
Marcell Mihály: A bontakozó élet, Bp., 1932.
Mécs László: Hajnali harangszó, Ungvár, 1923.
Mehner-Klauss: Die Jugend in Sovjet-Russland, S. Fischer Verlag, Berlin.
Móricz Zsigmond Önképzőkör Értesítője. Pozsony, 1932.
Nagy László: A sexualitás hatása az ifjak társas életének kialakulására, A Gyermek, 1924.
Narancsik Imre: Tegnapunk, mánk, holnapunk, Református Élet, I. 3.
Kostja Rjabcev Naplói, Korunk, 1929.
Semetkay József: A csehszlovákiai magyar ifjúság, Salgótarján, 1932.
 F. *Schneerson*: Die Katastrophale Zeit und die heranwachsende Generation. Die Lebensschule, Heft 145.
 E. *Spranger*: Psychologie des Jugendalters. Leipzig, 1924.
 Dr. *Stampach*: Detinad Propasti (Gyermekek a szakadék szélén), Kassa, 1932.

- Szabó Dezső levele a magyar ifjúsághoz*, A Mi Lapunk, VIII. 6.
 Margot *Starke*: *Junge Menschen von heute*, Pozsony, 1932.
 Szalatnai Rezső: *Van menekvés*, Pozsony, 1932.
 Szerb Antal: *Magyar Irodalomtörténet*, Kolozsvár, 1934.
 Szporni Anna: *Húszévesek*, Magyar Diákszemle, II. 1.
 Szvatkó Pál: *Bata cipőí, magyar ifjúság*, Magyar Írás, I. 1.
 Tuszkai Ödön dr. *A serdülő kor*, Bp., 1932.

KRAMMER JENŐ DR. MEGJELENT MUNKÁI.

- A középiskolások lelki helyzete* (Pozsony, 1932. A serdülőkor problémái című füzetben.)
A tökéletes embernevelés felé, Pozsony, 1932.
A szlovenszkói magyar pedagógia feladatköre (Pozsony, Magyar Figyelő, 1–2. szám.)
A szlovenszkói magyar ifjúsági folyóirat kérdése (Pozsony, Magyar Figyelő, 3. szám.)
Deux pionniers, Wolker et G. Büchner (Nouvel Age, 1931.)
Az életközelség a modern nyelvtanításban (Az érsekújvári cseh-szlovák reálgimn. magyar tagozatának Értesítője, 1930–31.)
Élménypedagógia a francia nyelvtanításban (A Jövő Útjain, 1934. május–júniusi szám.)

FORDÍTÁS.

- Henry Poulaille*: *Az örült vonat*. Franciából ford. K. J., Berlin, 1929.

Kivonatok

a *Nagy László Könyvtár* eddigi számairól írt kritikákból.
(A 2. számban közölt ismertetések folytatásai.)

A) NAGY LÁSZLÓ KÖZOKT. TERVEZETÉRŐL:

Dr. Máday István írja *A Gyermekvédelem* 1934 júliusi számában Nagy László közoktatási reformjáról:

„Nagy Lászlónak, a lánglelkű pedagógusnak és pszichológusnak 1918-ban készült reformtervezete mindössze 6 oldalra terjed. Tömör, szabatos mondatokban rakta le ez a nagy férfiú egy a mainál jobb iskolaszervezet alapjait. Bár azóta ismét 16 esztendő telt el, s Nagy László maga, ha élne, egyetmást változtatna rajta, mégis *boldogok volnánk, ha az, amit itt olvasunk, már megvalósult volna.*”

Kremsier Irma írja *A Jövő Útjain* 1934 júl.–okt. számban: „Összehasonlítja a munka Nagy László közokt. tervezetét a legújabb magyar tantervekkel. Megemlíti *Schneller* tervezetét is, mely a magyar mentalitásnak megfelel. „Schneller eszménykutató pedagógus, Nagy László pedig útmutató.”

A Független Szemle írja 1934. évi novemberi számában:

„Csak egészséges, munkájukat szerető, szociális érzéssel átítatott emberek képesek az új Magyarország felépítésére, – ilyen fiatalokat kell tehát kitermelni az iskolának. Ez az alapelv vezette néhai Nagy Lászlót, az úttörő magyar pedagógust, mikor a gyermektanulmányozás eredményeinek és a sajátos magyar jellemvonásoknak figyelembevételével a magyar közoktatás reformtervezetét elkészítette.” (*Herczegh István.*)

Az Új Korszak (Szlovencakó) 1934 nov. 7. sz.-ból:

„A mester pedagógiai elveinek követői „A magyar közoktatás reformja” címen kiadták Nagy László tervezetét, ellátván azt kiegészítő magyarázattal, mely egyúttal bátor, erőteljes kritikája a mai Magyarország kultúrpolitikájának is ...

Ha Nagy Lászlót, az ő pedagógiai végrendeletét és azokat, kik elég bátrak ma ezekért küzdeni, meg akarjuk érteni, ezt csakis a nagy *Eötvös* szellemének kíséretében tehetjük. Nagy László reformtervezete... elismerésre méltó, bátor, hatalmas lépés az Ember felszabadításának göröngyös útján...

A világháború előtti Magyarország analfabétáinak nagy számával tűnt ki... A világháború utáni Magyarország gazdasági, szociális és kulturális mivoltában lényegében nem változott, sőt, ha a középiskolákra vonatkozó rendeleteket figyelembe vesszük, határozott visszaesést kell megállapítanunk.

Nagy Lászlónak és most követőinek nagy érdeme, hogy becsületes szándékkal, nyílt, őszinte kritikával mutatnak rá a mulasztásra és a szükséges reformokra.”

A *Magyar Paedagógia* 1934 okt. sz.-ban Kemény Ferenc behatóan foglalkozik Nagy László közoktatási reformjával és a hozzá fűzött kommentárokkal. Többek között megállapítja, hogy „a türelmes papirosra rótt tetszetős tervek, jámbor kívánságok, magasztos eszmények és a megalkuvást kívánó élet anyagi és egyéb korlátozott lehetőségei között mély szakadék tátong”. Nagy László tervezetét utópiának tartja, melynek megvalósítása sem nem lehetséges, sem nem kívánatos. A *Nagy László Könyvtár* megindításakor közölt célkitűzésünkre ezt jegyzi meg: „Ezzel az újabb propagandával bizonyára sikerülni fog a Nagy László kultuszt minden ellenáramlattal szemben ébren tartani.” [Kemény Ferenc bírálatára írt válaszunkban, mely a *Magyar Paedagógia* 1934 decemberi számában jelent meg, azt hangsúlyoztuk, hogy „nekünk, a Nagy László Könyvtár munkatársainak egészen más a meggondolásunk. Hogy ellenáramlat is van, abban nem kételkedünk (Kemény Ferenc alapos bírálata is ennek az eredménye), de mi az ellenáramlatokon túl valami *pozitivumot* is látunk, a *Nagy Lászlót* értékelő szellem feléledését s mi ennek a pozitív folyamatnak szeretnénk a szolgálatába állni... Kemény Ferencnek jogában áll utópisztikusnak bélyegezni Nagy László tervezetét, de ez mégsem változtat azon a tényen, hogy ennek a nagy magyar gondolkodónak elgondolásai napról napra több magyar pedagógus lelkében munkálnak”.]

B) AZ ISKOLAI ÉRTÉKELÉS ÉS KIVÁLASZTÁSRÓL.

Supka Géza írja a *Literatura* 1934. VIII. 1. sz.-ban:

„A szerző szerint az iskoláinkban eddig általában dívó „osztályozási” rendszer az embert gyűlölni és rombolni tanította meg... az új értékelés mellett éppen úgy nem lesz kiváltság főiskolára jutni, mintahogy nem lesz büntetés más munkakörben dolgozni. Ez az új pedagógiai szellem, mely az értékelést nem jegyekben, hanem emberi alkalmasságokban és a tehetségek kifejlesztésében keresi, egyben megtanít egymásért élni, egymást szeretni, egymásért építeni.”

Bálint György, a *Pesti Napló* belső munkatársa *Könyvek az iskoláért* címen ír a Nagy László Könyvtár 1. és 2. sz.-ról:

„Minden pedagógusnak és minden szülőnek fel kellene figyelnie arra az új füzetsorozatra, melyet Nagy Lászlónak, a nemrég elhunyt kiváló pedagógusnak hívei és tanítványai adnak ki *Nagy László Könyvtár* néven. Eddig két füzete jelent meg a könyvtárnak. Az egyik *Nagy László közoktatási reformját* tartalmazza,

a másik dr. *Kemény* Gábor munkája: „*Iskolai értékelés és kiválasztás*”.

Nagy László reformtervének lényege a nyolcosztályos népiskola, majd az ötosztályú középiskola. Az utóbbi két tagozatból áll: három évfolyam középiskola és két évfolyam liceum. E két felső osztálynak már fakultásai volnának: természettudományi, matematikai, közgazdasági és bölcsészeti fakultás. Hajlamaik, képességeik szerint választanák meg a diákok, hogy középiskolai tanulmányaikat melyik fakultáson fejezzék be.

Rendkívül érdekes *Kemény* Gábor könyve. Ez a pedagógus évtizedes tapasztalatok és egy hatalmas szakirodalom, valamint rendkívül nagy ankétanyag alapján bírálja a mai magyar középiskolai rendszert, elsősorban az osztályozás rendszerét. Megállapítja, hogy az osztályozás rendszere helytelen. A legkülönbözőbb diákegyéniségeket nem lehet négy kategóriába skatulyázni....

Ki látott engem? Ez Adynak legparancsolóbb kérdése – írja *Kemény*. – *Ki ért meg engem?* Ez a mai tanulógyermek legégetőbb problémája. Ki érti meg? Ki ítéli meg? Sem a szakpedagógus, sem a testület nem tesznek egyebet, mint osztályozzák a tanulókat, azaz elhelyezik őket néhány értékskatulyába és olyan jegyekkel illetik őket, melyeknek édeskevés köze van a tanulók igazi értékéhez... Ki merné azt állítani, hogy még a legjobb akarattal végzett osztályozás is számol azzal a folyamattal, mely a tanuló lelkében egy költemény megértése, egy természeti tüenemény megismerése, vagy egy nyelvi törvényszerűség tudatos elsajátítása közben végbemegy... Négy rovatba könyvelni a tanulók titokzatos erőit és forrongásban levő tehetségeit: olyan brutális leegyszerűsítést jelent, mely csírájában képes elfojtani minden értéket és tehetséget. Az osztályozással kapcsolatban a mostanában oly sokat hangoztatott szelekcióra tér át *Kemény*:

– A megingott gazdasági rend – írja – a terményeket tonnaszámra zúdította a tengerbe, vagy égette el s a londoni konferencia bölcseinek a dolgozni akaró emberek tömegeivel szemben nem volt okosabb ötletük, mint az, hogy tizenöt százalékkal kevesebb gabonát termeljenek... Kiadták a jelszót: „Leépítést a kultúra egész vonalán, meg kell szüntetni a szellemi proletáriátust.” Hogy ez a felekezeti kérdésen messze túlmenő jelszó milyen megalázó feladat elé állította az iskolát, azt nem nehéz eltalálni... Az iskola tegyen róla, hogy ne jöjjenek az új tehetségek!

Ezzel szemben *Kemény* megállapítja:

– A világ tömegei nemcsak kenyérre és tejre vannak kiéhezve, de orvosokra, tanítókra, az egészség és kultúra eszközeire, művészekre és művészetre s minden jóra és szépre, amit az élő élet csak produkálhat...

Szemére veti a mai osztályozási és szelektálási rendszernek Kemény, hogy nem érdekli a képességvizsgálat és nincs szüksége gyermektanulmányi eredményekre. Általában elhanyagolja az egyéniség fejlesztését, e helyett bizonyos klikk – individualizmus fejlődését teszi lehetővé a mai osztályozási és szelektálási rendszer.

(A középiskolai javaslat és a mai szelekció bírálatában megállapítja, hogy:) nem a távoltageásra kellene a súlyt helyezni, de arra, hogy minél több gyermeket kapcsoljanak be a neki való munkába.

Megállapítja, hogy a társadalombontást nem a diploma okozza, hanem a munkahiány és az a társadalmi szerkezet, mely nem tud munkát teremteni. Tárgyilagos kiválasztási proceszusra van csakugyan szükség, hogy mindenki dolgozhassék s hogy mindenki a neki legjobban megfelelő munkát végezhesse.

Rendkívül érdekes és tanulságos K. G. könyve. Hogy fognak-e belőle tanulni, az nagyon kérdéses. A tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran éppen a magas pedagógiai fórumok tanulnak a legnehezebben.” (*Pesti Napló* 1934. XI. 4.)

Pásztor József írja a *Gyermekvédelem* 1934 szept. sz.-ban:

„Az ifjúság sorsát szívén viselő tanári nemzedék sok biztatást, munkája és felfogása igazolását találhatja e könyvben.”

A *Független Szemle* 1934 nov. sz.-ban: „...Hogy ez utóbbi tekintetben (ingyenesség bevezetése, gyermekvédelmi szempontok, tehetségek szabad kifejlődése) ma milyen sivár a helyzet, azt Kemény Gábor „Iskolai értékelés és kiválasztás” c. tanulmánya döbbenetes élességgel tárja fel... A hangsúly nem is annyira az értékelésen van, mint a kiválasztáson, nem a tanulók négy vagy öt érdemjegy szerint csoportokba skatulyázása fontos, hanem annak megállapítása, hogy kiki egyénisége alapján milyen munkára hivatott”. (Herczegh István.)

Farkas István írja a *Magyar Család* (Szlovénzkó) 1934 okt. 14. sz.-ban: „...A könyv több fejezetben alaposan hozzászól a kérdés pedagógiai és társadalmi oldalához és többek között közli sok felnőtt tanítvány visszaemlékezését diákkorára”.

Részletek *Wagner Lilla* bírálatából (*Századunk* 1934 dec. sz.):

„Kemény Gábor legújabb, nagyon érdekes, nagyon tanulságos művében, amikor a feleltetés, vizsgáztatás, rostálás pedagógiai kérdéseivel foglalkozik, voltaképpen feleletet ad arra a lapangó, nem kevésbé fontos kérdésére, szabad-e eszközzé tenni az iskolát politikai célok érdekében? – és a felelet azért „nem”, mert nyilvánvalóvá tudja tenni, hogy a gyermeki lélek fejlődése milyen károkat szenvedhet ennek következtében. Különösen aktuális ez az egyébként szakmabeli kérdés a mi korunkban, mert a régi köztudattal szemben, mely a gyermeket politikailag quantitá négligeable-nak tekintette, a mai korszak rájött már arra,

hogy a gyermek mint vezethető tömeg, mily elsőrangú anyaga lehet a politikának...

Kemény a pedagógia-politika főfegyverét a szelekció kétélű kardjában látja. Ellensége a „kultúraellenes kultúrpolitikának”, amelynek eredménye, hogy a kormányzati irány, mint a selejtes árukat, úgy védi a protekcionizmus által a kevésbé értékes elemeket...

Noha kérdés marad, vajjon a politikai szempontok kiküszöbölhetősége esetén az osztályozás veszítene-e mai hibáiból és, ha már bírálatról van szó, rosszul esik, hogy Kemény a kontraszelekciónak csak az egyes társadalmi osztályokat érintő igazságtalanságairól szól s még csak meg sem említi azt a már-már szokássá vált gyakorlatot, mely minden más kontraszelekció *előtt* elsősorban pl. a *nőket* érinti igazságtalanul – mégis elvitathatlan K. könyvének az az érdeme, hogy világos és hűvös szóval, józan és szűkszavú logikával, de annál nagyobb példatárral sorakoztatja fel azokat a károkat, amelyeket a politika által a nevelés tárgya, a gyermek szenved...

Figyelemreméltó és plauzibilis az is, hogy K. szembeállítja a mai iskola univerzalitásra törekvő irányzatát az élet specializáló kényszerével. Ezért az univerzálisan képzett embernek az élet differenciáltságában jelentkező gyámoltalanságának elkerülésére ajánlja ellenszerűl az ú. n. „munkacsoport” rendszert (egyféle középiskola szakcsoportok szerinti fakultatív ágazatokkal) számos más figyelemreméltó reformgondolat mellett.

K. könyve a maga zártságán belül is sok új kérdést revelál. Vajjon, ha az iskola nem magának tartja fenn, hanem a gyermekre bízva a döntést hajlamainak milyen irányban való kiképeztetésére nézve, hogyan ellensúlyozható az ez esetben mindenképpen felmerülő inadekvát szülői befolyás?, a tanári kar véleményezéséből hogyan lehet a protekcionizmus, a szülőkéből az érdek szempontjait kizárni, ha azok a gyermek hajlamainak ellentmondanak?”

(A *Századunk a Wagner* Lilla bírálatában fölvetett kérdésekre K. G. e megjegyzéseit közli:

„1. Elismerem, hogy a nőket, ha nem is elsősorban, de különösen és élesen érinti a kontraszelekció, de azt hiszem, hogy ezt, mint *külön problémát* megoldani nem lehet...

2. Ha a szelekció a mai lélektani kutatások fejlettségének és eszközeinek megfelelően történnék, akkor éppen úgy megszűnnék a tanárok részéről a protekcionizmus uralma, mint a szülők részéről felmerülő inadekvát befolyás. Olyan egészséges folyamat, melyben a gyermek helyét saját munkája eredménye dönti el, éppoly illuzóriussá teszi a tanári „kivételezést”, mint a szülők „majomszeretetét”, mellyel gyermekeiknek ők maguk akarnák szuggerálni, mire van hajlamuk.)

Az *Uj Korszak* (Szlovenszkó) írja 1934. 17–18. sz.-ban az „Iskolai értékelés és kiválasztás”-ról:

„Kiengesztelően jóleső érzés a mai zürzavaros világban olyan könyvet olvasni, amely a fölvetett problémáról nyíltan, őszintén beszél. Ez a füzet a társadalom egy régi, fájó sebével foglalkozik. A középiskolai osztályozásról beszél, de hű tükre s erőteljes kritikája az egész középiskolai nevelési rendszernek is... Minket tanítókat, igen közelről érint az osztályozásról szóló fejtegetés. Kimutatja az író, hogy az elemi isk. osztályozás ellen már 1909-ben állást foglalt a budapesti tanítószeg egyesülete s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság pedagógiai szakosztálya 1912-ben kifejezést adott annak az igazságnak, hogy: „lélektani és didaktikai okok egyaránt amellett szólnak, hogy az osztályozást el kell törölni...” Szó van ebben a tartalmas füzetben az érettségi vizsgákról, melynek lelket ölő voltáról nem lehet eleget beszélni... A kérdést minden oldalról megvilágító füzet fölveti a kérdést: lehet-e jobb iskola a mai társadalom keretében? A felelet nem lehet más: nem. De azért nem lehet a romlást egykedvűen nézni, hanem segítenünk kell, ahol tudunk, ahol lehet. Nagyon szép, kristályos gondolattal zárja be a kérdéskomplexumot: „Az új pedagógia nem int, hanem irányít, nem büntet, hanem erkölcsi bátorságot ad, nem kényszerít adott világnézet elfogadására, de megmutatja a társadalmi fejlődést, elősegíti a dolgozó ember természetes elosztódását s így teremti meg az emberi szolidaritást.”

Részlet *Bán Margit* bírálatából *A Jövő Utjain* 1934. 6. sz.:

„Az osztályozás mai hibás rendszerének visszasságait mindenki érzi, akinek az iskolával közvetlen vagy közvetett kapcsolata van. Elkészeríti a modern és lelkiismeretes tanárt, mert reménytelenül nehéznek találja, hogy a tanuló munkateljesítményének és képességének százféle árnyalatát egy semmitmondó osztályzattal csak megközelítőleg is ki tudja fejezni. Érdekes és rendkívül tanulságos módon foglalkozik az általános érdekű kérdéssel Kemény Gábor. Könyveinek legtanulságosabb fejezetei, melyekben saját adatgyűjtését dolgozza fel. Megkérdezte az *érdekelteket*, miként vélekednek ők az osztályozásról. Három kategóriát kérdezett meg: tényleges tanulókat, felnőtteket, kik már kinőttek az iskolapadból és tanítóképző növendékeket, kik tanulók is és jövődóbeli pedagógusok is egyszemélyben...

A szerző úgy látja, hogy a konzervatív, kapitalista rendhez ragaszkodók helyeslik az osztályozást, mert a verseny és érvényesülés szelleme megkívánja a fokozatokat, az elfogulatlanul gondolkozók azonban belátják, hogy a tanár csupán a feleletet osztályozza, nem pedig a tényleges tudást, azonkívül kétségtelesen érvényesül benne a jutalmazó, illetve büntető tendencia is...

A modern iskolában az értékelés csak az öntevékenység, a cselekedtető módszer alapján tehetséges. Az egyes tárgyakban

elért eredményt pontokkal jelölik, ez szabja meg, hogy az egyes iskola melyik munka csoportjában dolgozzon a tanuló. Az elbírálásban a tanár szubjektívitasának csekély szerepe van, az eredmény a tanuló munkájától függ. Ilyen iskolában a tanár segítő társa lehet minden tanítványának.

Kemény Gábor könyvét mint gondolatébresztő, alapos és benső meggyőződéstől áthatott munkát okvetlen haszonnal olvashatja minden pedagógus.”

A *Magyar Gyógypedagógia* 1934. évi 7–8. számából:

„E tartalmas könyvecske az iskolai osztályozás kérdését tárgyalja, melynek megoldása már évtizedek óta foglalkoztatja a magyar pedagógusokat. Mindenki érzi, hogy mai formája nem felel meg a helyes értékelésnek. *K.* összegyűjti az elégedetleneknek véleményeit... mindezekhez hozzáfűzi saját, évtizedeken keresztül folytatott anyaggyűjtésének eredményét, amelyben igen érdekesen mutatja, hogyan gondolkodnak az osztályzásról az „érdekelték”.... *K.* új értékelést követel, mely az öntevékenység, a cselekedtető módszer alapján áll... *K.* egyféle középiskolát ajánl, de legyenek annak különféle irányú munkacsoportjai, melyek módot adnak arra, hogy a tanulósg egyénileg kiváló tulajdonságai érvényesüljenek. E lélektani és pedagógiai komolyan megszívlelendő ajánlatokon kívül még az is értéket ad a műnek, hogy a szerző a kérdés társadalmi háttérét is behatóan és haladó szellemen tárgyalja.” (*Dr. Benes.*)

A *Magyar Paedagógia* 1934. 9–10. számában írja *Kemény Ferenc* az „Iskolai értékelés és kiválasztás”-ról:

„A szerző a pedagógiának régi, szorgalmas, ügybuzgó munkása, akit megbecsülés illet meg; meggyőződésbeli ellenfél, akinek irását nem intézhetjük el általános szólammokkal, vagy vállveregetéssel, hanem akivel a komoly kritika porondján kell szóbaállani...”

Az előttünk levő füzet voltaképpen az osztályozáson és kiválasztáson keresztül heves vádirat a mai társadalom és az uralkodó „rendszer” ellen. Lépten-nyomon kiütközik a szerző keseregése, ami hova-tovább kesernyés ízt kelt az olvasóban. Ime mutatóul csak néhány példa: ez a görögtüzes kultúrfölény megalégszik a hatalmi fölénnyel is..., ez a kultúrfölény, mely idegesen és ravaszul húzódozik az igazi népkultúra kiépítésétől.... (43). Nagyon jellemző, nemcsak a mai kultúrpolitikánkra, de a kapitalista rendre általában az a páni félelem és igyekezet, mellyel a középiskolától a nép fiait távol akarja és tudja tartani (44). Az *irány* adva van s ez magyarázza meg (maradjunk az elhunytaknál), hogy miért nem lehetett nálunk egy Nagy Lászlónak vezető pozícióba jutni (47). Az iskola hirdeti ugyan a tehetség érvényesülését, de valójában a protekciót érvényesíti az egész vonalon (52). Tudományos életünkön és az egész magyar köz-

életen klikkek uralkodnak (53). Régen átcsúsztak a jómódú és előkelő úrfiak, de imponáltak azok a tanulók, akik tudtak. Ma a tanulók az egész vonalon azt kérdezik, tudakolják egymástól: van-e *proti*? S akinek nincs protija, mit keres az a nap alatt? (49).

Nem tartjuk szerencsésnek már a munka beosztását, módszerét sem. Szerintünk minden vitás kérdésnél önként kínálkozik a következő logikus, tehát észszerű sorrend: a) érvek mellette, b) ellene, c) tanulságok, eredmények, megoldás. E helyett 16 – megengedem, érdekes – fejezetet kapunk, tarka mozaikot, amelynek egyes kiemelkedő részeiből nem bontakozik ki egységes kép, ha csak ezen nem értjük a tagadás szellemét és a gyermektanulmány egyedül üdvözítő voltának állandó hirdetését...

Közben (16–29) huszonnégy egyén nyilatkozatát közli 70 tanárról, illetőleg tanárnőről. Ószintén szólva, nem lelkesedünk ezekért az, újabban a nemzetközi pedagógiai irodalomban is túltengő önvallomásokért, amelyek teljesen magukon hordják a szubjektivitás bélyegét, tehát tudományos szempontból felette kétes értékűek.

Az osztályozás lejtőjén szerzőnk természetesen a *vizsgálatokhoz* jut: „A vizsgákért izgulni, idegesnek lenni, neuraszténiába esni annyi, mint a *jegyekért*, izgulni, idegeskedni és neuraszténiába esni.” (10). Természetes ezután, hogy a rossz szelektálásért is az az átkozott osztályozás a felelős (35). Ezzel szemben nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy maga az élet léptenyomon osztályoz, vizsgál, szelektál és ezek eltörlésével még jobban eltávolodnék az iskola az életközösségtől, amelytől már eddig is nagy ür választja el. Igenis, az élet az igazságos, könyörtelen szelektáló, amely helyreüti az osztályozás esetleges tévedéseit (a *protit* is!): mindannyian ismerünk jeles tanulókat, akik az életben alig boldogulnak, míg a csak jók és elégségesek életrevalóságukkal többre vitték. Külön fejezetben (54–58) foglalkozik a szerző a legújabb középiskolai reformmal, amelynek főleg hatályossági záradékát kifogásolja nem ok nélkül: „Nyolc esztendeig lógni Damokles kardját tanulók és szülők feje felett, azaz nyolc évig állandóan kétségben hogyni őket afelől, hogy megkapják-e végül a külön képesítést –, a világháború megpróbáltatása, másfél évtized fokozódó lerombolás után ez a fölösleges tortúra teljesen szétroncsolná ennek a sokat gyötrődő magyar társadalomnak már úgyis megviselt idegeit.” (56).

Nézzünk most bátran szemébe a megoldásnak, amely a gyermektanulmányozók üdvhadserege javaslata alapján hivatott arra, hogy az osztályozás súlyos kártevését kiküszöbölje. „Az új értékelés nem ismer érdemjegyet, melyek a gyermektanulmányozás mai stádiumában már úgy hatnak, mint a múlt kísértetei... A tanulóra nem az a jellemző, amiben gyenge, hanem az, amiben

erős (tévedés: mindkettő!)... Az egyes tárgyakban elért eredményeket pontokkal lehet jelezni.... Itt a tényleges munka számít.... A próba alapján adott érdemjegyek (!) igazságosabbak, mint a véleményen alapulóak.... Az osztályozás mai formáját tehát teljesen el kell törölni s ehelyett az általános tehetségpróbák s a tárgyakként végzett ismeretpróbák alapján – tehát lényegében munkateljesítménye alapján – kell minden tanulót értékelni.” (60–62). Vajjon kell-e bizonyítani, hogy a lényegét illetően ez a „cselekedtetési módszer” is csak egy más színű köpenybe burkolt vizsgálat: érdemjegyek helyett „pontozás”, vizsgálat helyett „próba”. Súlyosbító körülmény, hogy míg a szóbeli reprodukció feletnél a tanító, tanár irányítóan léphet közbe, ezeknél a produktív problémáknál a tanuló egészen magára van utalva, ami súlyos teherként nehezedik idegállapotára. Egyébként ezeket a szabadalomnak látszó próbákat a régi iskola már réges-régen felfedezte, sűrűn és sikerrel alkalmazva az iskolai írásbeli dolgozatok alakjában. Azután akár feleltetés érdemjeggyel, akár próbapontozással, a dolog a személyen, a tanítón, tanáron fordul meg, aki egyúttal igazi pedagógus, az képes lesz az osztályozásnak valódi vagy képzelt hátrányait a lehető legkisebb mértékre csökkenteni. Hogy tehát „a szelektálók is jól legyenek szelektálva”, azt nemcsak az új, hanem a régi pedagógia szelleme is megköveteli.

A szerző ezzel a patetikus és utópisztikus mondattal végzi tanulmányát: „A régi osztályozás megtanította az embert gyűlölni, az új osztályozás a legjobb értékeléssel fog egybeesni s megtanít bennünket egymásért élni, egymást szeretni s egymásért építeni.” Mi, régiek és öregek is bűnbánóan elismerjük, hogy a régi osztályozás szükséges rossz, de jobb híján szükséges; sőt sok évtizedes tapasztalás alapján a lelkiismeretes tanár megnyugtatóra a 3-as és 4-es közé még egy átmeneti jegyet iktatnánk. De óva intünk a két szélsőségtől: attól, aki „elvből nem buktat senkit” és attól, aki ugyancsak elvből senkinek sem ad jelest, mert – úgymond – a jeles én vagyok!

A teljesség kedvéért még megemlítjük, hogy a füzet élén Bárd Oszkár tollából egy „Nagy László emlékének” című költemény olvasható, a végén pedig lenyomtatták a Nagy László Könyvtár 1. számáról megjelent kedvező ismertetésekét.”

Kemény Ferenc bírálatára megjegyezzük, hogy nem csupán a „kedvező” ismertetések részleteit közöljük s így az ő szigorú, de tanulságos bírálatának is készséggel helyet adtunk. A Magyar Pedagógiának küldött válaszuk néhány pontját itt közöljük:

1. Az iskola és társadalom összefüggéseivel tényleg sok lapon át foglalkoztam s én örülnék a legjobban, ha pesszimista felfogásomat *Kemény* Ferenc megcáfolta volna. „Lépten-nyomon kiütközik a szerző keserősége, ami hova-tovább kesernyész ízt kelt

az olvasóban.” Lehet. Az igazság hangja gyakran keserű, csak az a tudat enyhíti, hogy a felismert bajokon enyhíteni kell. S ami a mutatóul felhozott példákat illeti (görögtüzes kultúrfölény, az igazi népkultúra hiánya, protekcionizmus stb. stb.) bár sikerült volna meggyőznie arról, hogy állításaim túlzottak voltak. Sajnos, ezek a bajok már nagyon is közismertek és szociológusok, történészek is szükségszerűen rájöttek a mutatóul felhozott bajokra. És itt – hogy *K. F.* kifejezésével éljek – ismét nem „pedagógiai elvtársakra” hivatkozom, mert megállapításaimat jobban szeretem konzervatív írók véleményével ellenőrizni. *Weiss István Hová?* című társadalomtanulmányában (Bp. 1931.) ismételtelen megállapítja a mai iskola egyoldalú szellemét és rámutat a rossz szelekcióra is (l. id. m. 127. s köv. l.); *Szekfű Gyula Három nemzedék és ami utána következik* című könyvében (Bp. 1934.) nolens-volens valóságos szatírárt rajzol a neobarokk társadalom szerkezetéről megállapítván, hogy kis országunkban „az atyafiságos alapon való *protekció* válik a fontosabb, a döntő jelentőségű helyek betöltésének igazi *kiválasztó elvévé*” (406). Ugyanő beszél a falusi rétegek immanens nyomoráról (442), a kapitalizmus bomlásáról (445) stb. Ha ezeket a közismert jelenségeket megláthatják a historikusok, szociológusok, éppen csak a pedagógusban legyen meg az a káros lojalitás, hogy mindezt *ne* lássa meg?

2. *K. F.* nem lelkesedik a nemzetközi irodalomban túltengő vallomásokért. Lehet, hogy e vallomásokat egyenként nem lehet tudományos értékűeknek tartani, de a szubjektív vallomások tömegéből mégis leszűrődhetnek bizonyos objektív igazságok. Végül a lelkesedés vagy nem-lelkesedés is szubjektív dolgok s maguk a vallomástevők is „érdekelt” felek s ha igazán meg akarjuk egyéniségüket ismerni, őket is meg kell hallgatni s e tekintetben még a *Ch. Bühler* gyűjtötte leányvallomások vagy az *Elisabeth Benson* erősen szubjektív vallomásai is sok objektív tanulsággal szolgálnak.

3. Hogy az igazi pedagógus minimumra redukálhatja az osztályozás hátrányait, az tény. A közölt vallomások is azt bizonyítják, hogy vannak kiváló pedagógusok, akik jól oldják meg a kérdést. De a gyermektanulmányozók azért nem lesznek még *üdvhadsereggé*, amiért azt szeretnék elérni, hogy a gyermektanulmány alapján úgy oldassék meg a kérdés, hogy rossz pedagógusok ne ronthassák le azt, amit a jó pedagógusok felépítenek.

4. *K. F.* elismeri, hogy a régi osztályozás szükséges rossz, de jobb híján szükséges. S azzal akarna segíteni, hogy még egy átmeneti jegyet iktatna a 3-as és 4-es közé. Ha a tanulók ezerféle lelki megnyilatkozását 4 rubrikába nem lehet belezsugorítani, azt gondolja Kemény Ferenc, hogy 5 rubrika segítene e nehézségen? Az átmeneti jegy helyett nem lenne jobb egy átmeneti reform, mely a „cselekedtető módszerből” következik? Hogy a

tanuló képességei és produkciója alapján szerzett eredmény is „érdemjegyet” eredményez s hogy a *próba* csak a vizsgálatnak más nyelvi köpenybe való burkolása, abban határozottan téved Kemény Ferenc. Aki csak néhány órát szentel annak a cselekedtető módszernek tanulmányozására, amelyről pl. *A Cselekvés Iskolája* hónapról-hónapra beszámol, az könnyen beláthatja, hogy itt nem valami l’art pour l’art divatos pedagógiai importról van szó, de olyan módszerről, mely a pedagógust emberibbé teszi azáltal, hogy leszállítja a régi katedrai magaslatról, a tanulót viszont önereje kifejezésére képesíti s hogy ez a módszer az, amely a régi, precízen magyarázó és precízen kérdező metódussal szemben igazán biztosítja a közös munkát s ezen át az emberi szolidaritást. S hogy az ilyen munka, mely szerencsére napról-napra több iskolánkban lesz úrrá, más értékelést követel, az természetes. *Baranyai* Erzsébet és *Petrovay* Ilona dokumentális vizsgálatának (Kísérlet az osztályozás tárgyiasá tételeire. „A Cselekvés Iskolája”, 1934. évi 7–8. sz.) a pedagógiai evolúció törvényének kérelmelhetlen biztonságával el kellett következnie, mert az eddigi gyakorlattól eltérő lélektani megalapozásból és eltérő gyakorlatból következik egy logikusabb és igazságosabb értékelés szüksége, mely az életégység folyamatába állítja már az iskolai tanulót s nem várja be azt a tragikus lehetőséget, hogy a könyörtelen élet hozza helyre az iskola tévedéseit.

5. Hogy a *próba* munkájában a tanuló magára van hagyva az igaz, de helyes is. Fő, hogy az iskolai munka végzésében kellő vezetést és irányítást kapjon. Hogy az is jellemző a gyermekre, amiben gyenge, az igaz és hogy a próba a gyengeségeket is kitünteti, abban sem lehet kételkedni. De nem baj ez, mert módot ad *a jó tulajdonságok* kihozására is s a nevelésnek az az érdeke, hogy ezen legyen a hangsúly. *Baranyai* és *Petrovay* kísérlete kimutatja: 1) hogy a próba alapján elért érdemjegyek igazságosabbak, mint a véleményen alapulók; 2) hogy a gyermekek megnyugszanak a kapott érték megállapításában látván, hogy egyedül a teljesítmény minősége az elbírálás alapja.

Hogy a *próba* és régebbi formájú osztályozás mennyire nem azonos tények, azt világosan bizonyítja *Piéron* „Sur les examens” című értekezése (Pour l’ère nouvelle, 1934 október). *Piéron* kimutatja, hogy a vizsgálat is, a próba is vonatkozhatik az ismeretek kutatására, de az utóbbi arra is irányul, hogy a gyermek *fejlődéséről* képet adjon és *szelekció útján az egyéni differenciákat is kitüntesse*. S miután az értékelés régi módjában nagy eltérések vannak, kell, hogy a próbák kiküszöböljék legalább azokat a különbségeket, melyek az „értékelő” magatartásában nyilatkoznak meg. S végül: az ellenőrzésnek a képességek vizsgálatára s nem az ismeretek mérlegére kell irányulnia.

6. *Kemény* Ferenc óva int a két végtől, attól, aki elvből

nem buktat és attól, aki senkinek sem ad jelest. Nos: hát mégis vannak végletek? E pontnál kezdünk találkozni. Én elismerem, hogy vannak kiváló pedagógusaink s Kemény Ferenc elismeri, hogy vannak végletekben mozgók. Tehát mégis jó lenne talán egy átmeneti reform, mely lassanként kiküszöbölné a végleteket, melyek – a tanuló rovására – még mindég fennállnak. (K. G.)

*) A pozsonyi *Magyar Figyelő* bírálatait (1934. 3–4. sz.) a N. L. Könyvtár 1. és 2. sz.-ről legközelebbi kiadványunkban hozzuk